

-nals, apareixent un extremisme nou ("radicalisme emergent") que s'expressa, en part, a través del vot comunista. Així, Allardt troba que el vot comunista és especialment fort, territorialment, a les zones que havien conegut períodes de depressió econòmica més llargs; i, socialment, entre els aturats. Anàlisis similars han estat realitzats també per a interpretar altres casos d'implantació electoral dels partits comunistes.

Aquest model, però, no sembla generalitzable. Lipset mostra com en diversos països els votants comunistes tendeixen a tenir uns ingressos més alts que els votants socialistes si es neutralitza la influència de la variable "categoria socio-professional" (102); Greene, en un estudi consagrat a la discussió d'aquest model, conclou que la gran majoria dels votants comunistes tenen en comú un conjunt de valors i actituds "radical-humanistes", tendint a estar més informats i a ser políticament més actius que els altres votants, i tendint, generalment, a trobar-se en una situació econòmica millor que els votants dels altres partits importants dels seus països. Fins i tot les dades disponibles pels partits comunistes de l'Amèrica del Sud presenten una imatge d'aquest tipus: mencionem, entre d'altres, l'estudi d'A. Portes sobre el cas xinès (103).

En general, les dades disponibles semblen suggerir una situació contrària a la descrita pel model del "vot de protesta"; com conclou G. Lavau, el comunisme sembla més aviat la res--

posta política de les classes inferiors una mica més instruídes, una mica menys miserables, que ja tenen un cert "acquis" i que es mouen en un medi ambient estimulants (104).

Les dades al nivell individual que hem presentat fins ara sobre el PSUC semblen també contradir el model "vot de protesta". Podria, però, plantejar-se la qüestió de què succeeix en el pla col·lectiu.

Com se sap, algunes comarques catalanes han conegut en els últims anys dinàmiques clarament regressives, fins i tot precindint del marc general determinat per la crisi econòmica. Nosaltres hem operacionalitzat el concepte de "situació regressiva" en els següents termes: una dinàmica regressiva no es manifesta només per l'existència de retrocessos en algun indicador rellevant, sinó per una situació global, en la que diverses lògiques regressives tendeixen a reforçar-se mútuament. Ens ha semblat que els quatre indicadors que, conjuntament, poden servir per definir bé una situació regressiva en la Catalunya actual són:

- evolució demogràfica negativa entre 1950 i 1970.
- evolució demogràfica negativa entre 1970 i 1975.
- taxes de mortalitat (com a indicador senzill de la situació de la piràmide d'edats dins la comarca) altes, iguals o superiors al deu per mil anyal.
- nul·la o baixa urbanització, entenent per tal el tant per cent de població comarcal residint en municipis de més de 10.000 habitants.

L'aplicació conjunta d'aquests quatre criteris permet qualificar com a regressiva la dinàmica social d'una dotzena de comarques catalanes: l'alt Urgell, Les Garrigues, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, la Segarra, l'Urgell (la inclusió de la qual pot ser bastant discutible), el Berguedà, el Ripollès, la Conca de Barberà, el Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta. Quina situació presenta el vot comunista en aquestes comarques?

A cinc d'elles (Alt Urgell, Pallars Jussà i Sobirà, Segarra i Urgell), els resultats comunistes són molt baixos, inferiors al 5 % del cens, encara que no inclouen cap de les comarques amb resultats més baixos del PSUC.

A les dues comarques industrials de la relació, Berguedà i Ripollès, el PSUC obté resultats lleument superiors, de l'ordre del 6 % al 8 % del cens, però molt inferiors als d'altres comarques industrials.

Finalment, les altres cinc comarques registren resultats superiors, del 8 % a l'11 % del cens. Significativament, es tracta de cinc comarques primordialment agràries (Garrigues, Conca de Barberà, Priorat, Ribera d'Ebre i Terra Alta), amb taxes d'immigració molt baixes, i que formen un "continuum" geogràfic a la frontera entre les circumscripcions de Lleida i Tarragona. Per tant, en aquestes comarques podria donar-se un vot comunista del tipus fins ara descrit; ara bé, la caracterització social d'aquest vot (primordialment pagès) i, sobre tot, com veurem més avall, la forta implanta-

ció organitzativa del PSUC en aquestes comarques fa pensar més aviat en un altre tipus d'explicació.

Pot considerar-se com una versió lleument diferent del model del "vot de protesta" tal com l'hem presentat fins ara la visió dels partits comunistes com "partits de la classe obrera" en el marc de la literatura politològica (deixant, per tant, de banda les connotacions d'aquest sintagma en el discurs oficial dels partits marxistes). ¿Com explicar, en efecte, l'ampli recolzament electoral d'alguns partits comunistes entre la classe obrera industrial, quan, d'una banda, aquesta classe obrera no comparteix la ideologia revolucionària d'aquells (105), i aquests partits, en segon lloc, no poden pretendre traduir aquests sufragis en una participació decisiva en la presa de decisions polítiques que afavoreixin els treballadors, ja que estan marginats de la participació en l'acció de govern? (106)

L'exemple més clar d'aquest tipus de situació, el PC francès, ha estat objecte d'una famosa interpretació per part de G. Lavau: la noció de "funció tribunícia" (107). Aprofitant la feblesa sindical del socialisme francès, ella mateixa derivada de l'anterior predomini de l'anarco-sindicalisme, el PCF arriba a assolir entre 1936 i 1945 el paper de representant polític dels treballadors i, més enllà, dels "pobres". Donant-se per funció l'expressió en el pla polític, i la defensa, dels greuges dels oprimits, el PCF assumeix un paper similar

al dels "tribuns de la plebs" a la Roma clàssica. Marginat del sistema polític, el PCF no intentarà formular solucions de compromís entre les peticions de la "plebs" i les dels altres grups socials, sinó que expressarà directament, sense mediacions, les necessitats i les aspiracions de la seva base social.

Aquesta activitat, però, no és disfuncional respecte del sistema: grups socials que podrien tendir a actituds revolucionàries, anti-sistema, opten per actuar a través de, i deixar-se representar per, un partit legal, respectable; aquest contribueix, així, a integrar aquells grups socials en un sistema social i polític que els manté en posició subordinada.

Les dades disponibles i la situació general del PSUC en la vida política catalana no permeten excloure completament una interpretació en aquests termes; la seva verificació demanaria, però, un estudi específic. Cal observar que, tantmateix, com presentarem en el següent capítol, manquen al PSUC els instruments organitzatius necessaris per a una funció "tribunícia" en sentit estricte.

Finalment, el model interpretatiu que posa en relació la major implantació electoral d'alguns partits comunistes amb una hipotètica "cultura política mediterrània" és més recent, encara que podria reconduir-se vagament (sense que ens consti, però, que això hagi estat fet) a la teorització sobre les estructures de "centre" i "perifèria" elaborada per Stein Rokkan. Aquest model "mediterrani" es desenvolupa, sobre tot, a

partir de 1970, singularment en el marc de l'abundant literatura sobre el fenomen "eurocomunista" (108).

Aquest model posa l'accent en dos processos històrico-culturals de llarga onada: la tradició catòlica i la forma i els ritmes dels processos de "State building".

Pel que fa al primer, la tradició religiosa i cultural catòlica ha deixat en aquests països una major predisposició a mentalitats de tipus "no adquisitiu" i autoritari, que s'escauen bé amb discursos polítics simplificadors i/o amb components de tipus milenarista, com havia estat l'anarquisme i, després, el comunisme.

El segon gran eix és el procés de "State building", realitzat en forma que ha dificultat sovint la plena instauració de mecanismes socialitzadors i integradors desenvolupats, deixant, per tant, amplis sectors de la població (especialment, rural) en situació d'"alienació" respecte del sistema. Aquesta cultura política alienada seria la base sobre la qual podrien créixer aquells moviments polítics.

A més, aquest conjunt de factors es veurien agreujats en emprendre's una dinàmica de desenvolupament social accelerat i de canvis bruscos i no-harmònics, que desarrelant i modificant les condicions de vida d'amplis sectors de la població, especialment entre les capes socials inferiors, els facilitarien la preferència per opcions polítiques revolucionàries, o, com a mínim, extremistes. En aquests contextos, així, la

presència de forts partits comunistes seria alhora l'herència d'un passat no desenvolupat i el preu ( o un dels preus) del desenvolupament. (109)

Aquest model, com totes les interpretacions estrictament "macro", no convenç plenament; justament per l'excessiva generalitat amb què és plantejat. En aquest terreny, creiem que es pot subscriure el punt de vista de M. Duverger (110):

"Los factores que desarrollaron el comunismo en algunos países occidentales y los que redujeron en otros a un grupúsculo muy marginal, no están muy claros. No se puede oponer la Europa latina, que sería vulnerable al comunismo, a la Europa nórdica, más inmunizada contra él; puesto que Finlandia, Islandia y la Alemania de Weimar pertenecen a la segunda. La oposición de países católicos y países protestantes es igualmente absurda por la misma razón. Igualmente es imposible sugerir que el partido comunista se desarrolló allí donde el partido socialista fue débil y presentó menos resistencia; esto es verdad para Italia y Francia, pero falso para la Alemania de Weimar, Finlandia y Luxemburgo. Parece que únicamente factores nacionales puedan explicar el desarrollo del comunismo en cada caso particular".

De fet, el cas del PSUC, en no encaixar bé en cap dels grans models explicatius avançats, confirmaria el punt de vista de Duverger, especialment com a conseqüència del que hem denominat la seva "situació intermitja", a mig camí entre les característiques típiques dels "grans" i les dels "petits" partits comunistes occidentals.

Denominarem aquesta "situació intermitja" heterogeneïtat, entenent per tal que la caracterització social de l'electorat del PSUC que es pot fer a partir de la seva situació en cada una de les variables definidores que hem vingut considerant, condueix a una juxtaposició de característiques pròpies de diferents tipus de partits comunistes; per simplificar, el fet que en certs aspectes l'electorat del PSUC fa pensar en (per exemple) els votants comunistes italians, i en certs altres podria recordar (també per exemple) els votants comunistes belgues.

La noció d'heterogeneïtat, en aquest sentit, va més enllà de la simple constatació del fet que no tots els votants del PSUC siguin iguals, en termes socio-demogràfics. Diverses anàlisis sobre la base humana del comunisme a Catalunya han insistit sobre les dualitats existents a l'interior del PSUC, i sobre la relació entre aquestes dualitats i les escissions de la societat catalana (111).

Es podria, fins i tot, en base a aquests resultats, assajar una tipologia dels diferents segments, o estrats, que integren la base social (electoral o militant) del PSUC. Segurament, i més a tall de "tipus ideals" que d'una estricta classificació, podríem distingir-ne quatre: un, format per obrers industrials, immigrants, sindicalment afiliats i concentrats al cinturó barceloní; un segon, essencialment agrari, petit en el conjunt, però decisiu a Tarragona (i potser també a Lleida); un tercer,



format per sectors urbans "tradicionals", artesans i menes--  
trals; i un quart, integrat per sectors de joves tècnics, en-  
senyants i professionals. Podria fins i tot aventurar-se que  
el primer segment representa en torn de la meitat dels vo--  
tants del PSUC, mentre els altres tres poden tenir un pes a-  
proximadament equilibrat.

Es, a més, molt significatiu el fet que retrobem aquests qua-  
tre segments, amb una distribució quantitativa similar, entre  
els afiliats del PSUC, el que sembla suggerir que no es trac-  
ta d'un fet casual, ni d'un artifici derivat de la selecció  
de les variables o de l'operacionalització que n'hem fet, si-  
nó d'una característica estructural profunda del comunisme ca-  
talà.

Ara bé, més que aquesta tipologia descriptiva, el que ens in-  
teressa ara és determinar quines són les bases d'aquesta he-  
terogeneïtat, en el sentit que hem definit, i quina relació  
pot establir-se entre heterogeneïtat social i l'estructura  
de la societat catalana.

De fet, diverses anàlisis sobre els resultats electorals del  
PSUC han tendit a presentar-lo com un vot determinat per fac-  
tors estructurals, de tipus social i econòmic. El vot al PSUC,  
en aquesta interpretació, "correspondria necessàriament a unes  
determinades estructures socioeconòmiques i el vot dels comu--  
nistes catalans tindria unes arrels sòlides i precises que,  
a la vegada, dificultarien la mobilitat d'un futur vot simple-  
ment ideològic." (112)

Aquesta interpretació és la més general i la més acceptada sobre el vot del PSUC i cal, per tant, que ens hi aturem. Es basa en detallades anàlisis ecològiques i de regressió múltiple realitzades sobre el conjunt de les forces polítiques catalanes, a nivell tant de comarques com de municipis, i de seccions censals en el cas de la ciutat de Barcelona (113). Els resultats d'aquests estudis són que el vot comunista està fortament correlacionat amb un conjunt de variables estructurals, i que els valors dels coeficients de correlació entre aquestes variables i el vot comunista són més alts que per qualsevol altra força política.

Ara bé, aquestes anàlisis, i la interpretació que se'n deriva, no convencen plenament, o cal, com a mínim, matisar-les. Es constata, en efecte, que malgrat els valors importants dels coeficients de correlació entre el vot comunista i certes variables estructurals, el nombre d'unitats territorials que constitueixen "excepcions" és realment important (de fet, la coexistència de valors importants dels coeficients de correlació i nombre elevat d'excepcions es deu al fet que el coeficient de correlació és una mesura, en primer lloc, insensible als valors absoluts de les variables i, en segon lloc, molt més sensible als valors extrems que als valors intermitjos de les variables).

Prenguem, per exemple, la variable més mencionada en aquest context, la taxa d'immigració. Si de les trenta-vuit comarques catalanes seleccionem les sis amb una taxa d'immigració

igual o superior al 40 % de la població (que són el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Garraf, el Tarragonès, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental), observem que els resultats electorals del PSUC a les eleccions de 1980, en tant per cent sobre el cens, en aquestes comarques fou en quatre casos de l'ordre de l'11 % i en altres dos casos del 18 % al 20 %. Deixant de banda aquests dos últims casos (Baix Llobregat i Vallès Occidental), el PSUC obté resultats similars a les altres quatre comarques amb més immigració, aproximadament 11 % del cens, a quatre altres comarques on els valors de la taxa d'immigració són molt diferents: Maresme (37.6 % d'immigrants), Bages (29.6 %), Conca de Barberà (15 %) i Priorat (13.1 %).

Si, inversament, prenem les sis comarques on la taxa d'immigració és més baixa, sempre per sota del 12 % de la població, trobem que en quatre casos els resultats del PSUC queden compresos entre l'1.5 % i el 4.5 % del cens, mentre en els altres dos es situen en torn del 8 %.

Què es troba, per tant? D'una banda, els punts extrems de l'electorat comunista (els dos més alts i el més baix) coincideixen efectivament, i en el sentit esperat, amb els valors extrems de la taxa d'immigració.

Ara bé, a la resta de comarques, i especialment en les zones on es donen els valors mitjans de les variables, la relació és molt menys clara. El quadre nº 41 presenta els resultats electorals del PSUC en dos grups de comarques, a l'interior

de cadascun dels quals es donen valors similars de la taxa d'immigració (en torn del 20 % i del 30 % respectivament).

Quadre nº 41. - Resultats electorals del PSUC en grups de comarques amb taxes d'immigració similars, 1980, en % del cens.

<u>Immigració:</u>	<u>Comarques</u>	<u>Resultats del PSUC</u>	<u>Resultat promig</u>
En torn del 20 % :	Berguedà	7.7	6.3 %
	Gironès	7.3	
	Pallars Jussà	3.7	
	Ripollès	6.3	
En torn del 30 % :	Anoia	7.3	6.8 %
	Bages	10.4	
	Baix Penedès	5.5	
	Vall d'Aran	4.0	

El quadre nº 41 permet veure molt bé que, 1) entre grups de comarques amb taxes d'immigració substancialment diferents, el PSUC obté resultats molt similars ( el resultat promig a cada grup de comarques és 6.3 % i 6.8 %); i, 2), que són més importants les variacions dels resultats dins de cada grup de comarques amb taxes homogènies d'immigració que entre grups de comarques amb taxes d'immigració substancialment diferents. Naturalment, això no significa ni que els coeficients de correlació als que ens referim siguin purs artificis de càlcul, ni, per descomptat, que no hi hagi relació entre immigració i vot comunista: al contrari, com hem demostrat més amunt,

potser més de la meitat dels votants del PSUC han nascut fora de Catalunya. El raonament que hem fet mostra, simplement, com una forta correlació pot amagar graus sorprenents d'indeterminació en els valors de la variable dependent, mentre que si hi hagués una relació de "determinació estructural" hauriem de trobar un lligam estret entre ambdues variables en tots els seus valors, i no només en els extrems.

Es pot, naturalment, observar que les anàlisis referides no pretenen dir que el vot al PSUC estigui determinat completament, ni exclusivament, per la immigració, sinó que també hi juguen altres factors i que, en el fons, l'anàlisi ecològica aspira a definir contextos significatius, a partir d'un conjunt de variables. Tornarem immediatament sobre aquesta qüestió; un exemple previ ens ajudarà a continuar el raonament.

Una de les variables fortament lligades al vot comunista és el pes dels assalariats d'indústria sobre el total de la població activa de cada comarca. No caldrà insistir sobre el fet que el PSUC obté resultats importants, en termes relatius, en comarques predominantment agràries i on l'activitat industrial ocupa fraccions molt baixes de la població activa: és el cas de les Garrigues, la Terra Alta o el Priorat on, amb taxes d'industrialitat inferiors al 15 %, el PSUC obté resultats compresos entre el 8 % i l'11 % del cens. Es tracta d'un fet més important: mesurada en base a tècniques ecològiques, la propensió dels obrers industrials a votar PSUC

varia, entre les diverses comarques, pràcticament tant com la pròpia importància quantitativa de la classe obrera industrial (vegeu les dades que hem presentat a l'apartat e de la primera secció d'aquest capítol). Ara bé, les anàlisis de correlació discutides parteixen d'una hipòtesi lineal, segons la qual la probabilitat individual d'un cert comportament individual (per exemple, la probabilitat que un obrer industrial voti pel PSUC) és pràcticament constant, sense variacions rellevants entre les unitats on la variable explicativa pren valors baixos (per seguir amb el mateix exemple, en aquelles unitats territorials on hi han molt pocs obrers) i aquelles on pren valors molt alts (com a les comarques industrials del cinturó barceloní). Poden també construir-se models de correlació no lineals, sinó potencials, exponencials, etc., que no es basen en aquesta hipòtesi, per intentar copçar fenòmens de discontinuïtats, punts d'inflexió, llindars, etc.; no és però el cas que ens ocupa. (114).

Novament, doncs, trobem que la correlació entre vot comunista i una variable estructural (proporció d'obrers) es deu gairebé totalment a la coincidència en unes mateixes unitats territorials dels valors màxims d'ambdues variables; en canvi, en els valors mitjans i baixos, la relació és molt menys clara, amb fortes oscil·lacions en els valors de la variable dependent, el vot comunista.

Aquest fenomen tendeix a aguditzar-se en les anàlisis multi-variants (de regressió múltiple, factorials, etc.), en la mesura que (per raons no gens tècniques, sinó socials) les unitats on alguna de les variables pren els seus valors extrems acostumen a ser aquelles on es donen valors extrems de les altres. Així, un partit que obtingui els seus resultats més elevats en unitats territorials on es dona, simultàniament, (i aquesta coincidència de variables estructurals no és casual, ja que es tracta de variables molt lligades entre elles, per no dir que es tracta de diferents aspectes d'un mateix procés social) pes important de la immigració, forta industrialitat, fort creixement demogràfic i taxes molt baixes de població agrària i de pràctica dominical, apareixerà com molt definit per aquest conjunt de variables, encara que a la majoria de les unitats del territori no es doni aquest lligam.

Incidentalment, el fet que el lligam entre els valors extrems de les variables determini, en part substancial, la força de la correlació és el que explica que, en les anàlisi a nivell municipal, es trobin correlacions molt més altes en els municipis barcelonins que en els de les altres províncies (115).

L'explicació consisteix en el fet que precisament en els municipis barcelonins el marge de variació de les variables explicatives és més gran (és a dir, hi ha més distància entre els valors màxims i els mínims) que en els municipis de les altres províncies. Mentre a Barcelona existeix un cert nombre de mu-

nicipis petits, molt poc industrials i sense immigració (com a les altres tres circumscripcions), hi ha també (i això no té equivalent a Girona, Lleida o Tarragona) un nombre important de municipis on certes variables prenen valors propers al 100 %. Per posar un sol exemple: un municipis com Canovelles, on més del 80 % de la població és immigrant, no té equivalent a les altres tres províncies.

Resumint: els forts valors dels coeficients de correlació existents entre el vot comunista i un cert nombre de variables estructurals no autoritzen, al nostre entendre, a interpretar el vot del PSUC com un comportament estructuralment determinat. Aquests valors dels coeficients de correlació es deuen a la co-ocurrència en unes mateixes unitats geogràfiques dels valors extrems del vot comunista i d'altres variables estructurals; en canvi, les unitats amb valors intermitjos d'aquestes variables mostren situacions molt diverses. A més, no es dona relació lineal entre unes i altres, és a dir, no es dona proporcionalitat en la traducció en vot comunista d'aquestes variables entre unes i altres zones del territori.

Així, doncs, tant pel que fa a la situació relativa del PCE i del PSUC, com a les variacions territorials dels resultats electorals comunistes, constitueix un factor explicatiu més important la variabilitat de (per exemple) la propensió obrera a votar comunista, que les variacions en la importància quantitativa de la classe obrera. Només els obrers d'algunes zones territorials tenen una propensió forta a votar comunista; i és aquesta propensió la que hem d'intentar explicar.



El mateix pot dir-se respecte a les relacions entre el vot comunista i altres variables de tipus estructural. Naturalment, això no vol dir que aquestes variables no siguin importants per caracteritzar l'electorat del PSUC. Tot al contrari: hem mostrat com més de la meitat dels votants del PSUC són immigrants, i com una bona majoria són obrers industrials. El que hi ha és que les variacions en els resultats electorals del PSUC són massa independents de les variacions d'aquestes altres variables. Es més: les correlacions a nivell ecològic són més baixes del que hom podria esperar a partir de les distribucions de les corresponents variables a nivell individual entre els votants del PSUC, que hem presentat a la primera secció d'aquest capítol.

Sembla, per tant, que l'heterogeneïtat de l'electorat del PSUC que constituïa el punt de partida de la nostra reflexió no s'explica suficientment a partir de les estructures de la societat catalana.

Caldrà, per tant, examinar si altres variables, de tipus polític, permeten una explicació més completa dels resultats electorals del PSUC i de les seves variacions en el territori i entre els diversos grups socials (116). I com estem analitzant el vot a un partit, la variable política primordial que hem d'examinar és la relació entre aquest partit i el seu electorat; l'examen d'aquesta relació constitueix l'objecte del següent capítol.

Capítol quart:

L'ORGANITZACIO DEL PSUC I ELS SEUS RESULTATS ELECTORALS

## Introducció.

L'estructura orgànica dels partits no constitueix una qüestió simplement tècnica, sinó un element molt definidor de la seva naturalesa. Això és especialment cert en el cas dels partits comunistes que, des de Lenin, han fet de l'organització de partit una senya d'identitat (1).

Es tradueix això en el pla electoral? Un estudi realitzat després de les eleccions de 1977 trobava que el 28% dels votants comunistes estava afiliat al partit, proporció molt superior a la que registraven altres partits (2). Naturalment, una proporció tan alta pot deure's, o bé a una important xifra d'afiliats, o bé a uns resultats electorals modestos, o a una combinació de totes dues coses.

Aquest és l'objecte d'aquest capítol: en quina mesura és l'aparell organitzat del PSUC, els seus afiliats, la seva activitat, el factor que explica els seus resultats electorals?

En un primer moment, proposarem una revisió del concepte de "partit de masses" que permeti derivar-ne un conjunt d'indicadors per a mesurar la relació entre afiliació de partit i implantació electoral. En un segon moment, intentarem determinar la situació del PSUC a partir d'aquests indicadors.

I

Organització de partit i resultats electorals

a.- La noció del PSUC de "partit de masses".

La interrelació entre les dimensions organitzatives d'un partit polític i els seus resultats electorals és un tema d'una importància evident per a la recerca estasiològica i psefològica. Tot i així, crida l'atenció el fet que es tracta d'un problema molt poc estudiat: W.J. Crotty ha pogut escriure, comentant la bibliografia existent, que "the lack of attention/given this particular problem area represents an anomaly in a generally abundant literature on political parties (...). Few studies directly contend with related problems" (3). Fins i tot el propi Duverger es limita a observar que "la repartición de los sufragios depende, evidentemente, de la fuerza de los partidos y de su naturaleza" (4). Malgrat la vaguetat i l'enunciat duvergerià, resulta prou notori que aquesta evidència no és tal: l'experiència política quotidiana sembla indicar una considerable independència entre el nombre d'afiliats dels partits polítics i els seus resultats electorals.

Aquesta independència sembla donar-se també en una específica família de partits polítics, els socialistes, malgrat que el seu naixement i les seves estructures organitzatives estaven encaminades a assegurar un enquadrament organitzatiu dels seus electorats. En un treball recent, S. Bartolini ha posat de relleu com els destins electorals dels partits socialistes i social-democràtics no mantenen relació significativa amb l'evolució de llur afiliació (5).

Ara bé, aquesta consideració ens posa en la pista d'una de les claus del problema: es tracta d'una qüestió que només té sentit si s'aplica a partits que coneixen mecanismes precisos d'afilia

ció i que fan de l'acció organitzada dels seus afiliats un important instrument de difusió electoral, és a dir, partits de masses. Categoria de partits que, a Espanya, es redueix quasi exclusivament a les forces sorgides de la tradició del moviment obrer (encara que cal no perdre de vista certs trets d'alguns partits nacionalistes, com el Partit Nacionalista Basc o/Convergència Democràtica de Catalunya), tradició en la qual -- l'adopció d'una determinada estructura organitzativa ha donat/lloc a profundes divisions, i en la qual l'adopció d'una concepció i d'unes pràctiques organitzatives "de masses" va lligada a una estratègia d'encapsalament (6) de la classe treballadora, com a instrument que permet assegurar i reproduir l'exterioritat ètica i política del moviment obrer respecte de les institucions de la societat capitalista.(7).

És evident, en aquest sentit, que el concepte de partit de masses té implicacions que van més enllà de la temàtica exclusivament electoral. Però la pretensió dels partits de masses, d'assegurar un enquadrament polític-organitzatiu global i quotidia per al sector o sectors socials als quals s'adreça i pretén representar, té una transcendència electoral evident. Des d'un punt de vista típic-ideal, podríem dir que un partit de masses és aquell que rep uns consensos electorals basats exclusivament en la relació regular (i, per tant, no només electoral) entre el partit i els seus electors.

Els partits de masses apareixen en la realitat política durant la segona meitat del segle XIX, lligats al procés d'extensió del sufragi i a la creixent democratització de la vida política i, essencialment, com a forma d'organització política del -

moviment obrer (8). L'èxit "tècnic" de la fórmula i els avenços electorals i socials espectaculars que facilita per als partits que l'adopten, han contribuït posteriorment a estendre el model a d'altres famílies ideològiques, de signe agrari i demòcrata-cristià, principalment.

L'actitud del moviment comunista davant del model del "partit de masses" ha conegut diverses fases. La concepció originària de Lenin (9) concebia el partit obrer com el destacament d'avant-guarda de la classe, no com la seva expressió. Per Lenin, el partit ha de representar els interessos objectius del proletariat, encara que els proletaris no en tinguin consciència (10). Es tracta, doncs, d'una relació d'exterioritat del partit respecte de la classe: el partit, com a avant-guarda, ha d'anar una passa per davant dels sectors socials que dirigeix. (11)

Naturalment, això no vol dir que els partits comunistes rebutgessin "a priori" tindre una afiliació numèricament important. Es tracta d'una altra cosa: el concepte de partit de masses no té una connotació exclusivament, ni principalment, quantitativa, com havia observat bé M. Duverger (12); el partit de masses, com a institució àmplia, "porosa", oberta a la societat, està a les antípodes de la hipòtesi leninista del partit de "revolucionaris professionals". Els mecanismes organitzatius seran diversos (organització per cèl.lules basades en el lloc de treball, centralisme democràtic, etc.) com fins i tot ho serà el llenguatge: la noció d'afiliat serà substituïda per la de militant.

Les grans dimensions numèriques d'alguns partits comunistes - (com l'alemany abans de 1933, o el francès i l'italià després de la 2na. guerra mundial) no modificaran els trets essencials del model leninista, al menys en un primer moment, sinó que -- els reproduiran en forma ampliada: es podrà parlar de "partits contra-societat" (13), de partits que estan en en un determi-- nat marc social i cultural, però que no són d'aquest marc. I - aquests elements es veuran accentuats pel pes polític, ideològic i cultural de l'estalinisme, que va estremar fins a límits sovint grotescos determinats aspectes de l' "auto-tancament" - dels partits comunistes.

Encara que no és aquest el lloc per a una anàlisi de l'evolució dels mecanismes organitzatius adoptats pels comunistes espanyols, resulta evident que les condicions de clandestinitat i de severa repressió en què actuen a partir de 1939 vindran a sumar-se a/ la tradició leninista original, ja que no podien fer sinó refermar el PCE i el PSUC en la noció tradicional de partit d'avantguarda, clandestí i tancat, possiblement agreujat per les males relacions existents entre els comunistes i la resta de l'oposició anti-franquista i el considerable aïllament en què es trobaran durant un llarg període.

Tanmateix, la lenta represa de la mobilització democràtica a Espanya i l'aproximació d'alguns nuclis d'oposició obrera i estudiant al PCE afavoriran l'establiment de mecanismes de relació més flexibles entre l'estricta organització de partit i una -- certa, encara que reduïda, àrea de seguiment social. Així, S.-Carrillo declarava davant d'un Plenari del Comitè Central del/ PCE reunit durant setembre de 1958:



"(...) El Partido debe saber simultanear sus formas características de organización de base, clandestinas, con diversas formas de organización flexibles, en algunos casos no clandestinas (peñas, clubs, etc.) que agrupen a aquellos que no reúnan condiciones para militar en las organizaciones clandestinas (...) Estas organizaciones más flexibles, incluso sin cotización obligatoria (...), sin una disciplina rígida, pueden ser consideradas como formas de organización de los comunistas (...)" (14).

Es evident que, com aquest text revela, l'adopció de mecanismes organitzatius més flexibles és concebuda encara com un complement, com una caixa de ressonància del nucli dur del partit --- ("aquellos que no reúnan condiciones..."). Però això enceta una línia que sera continuada: així, a partir de 1960 comença a admetre's l'existència de membres del PCE no adscrits a cap cèl·lula (15).

Aquest procés s'acompanya d'un cert creixement numèric del partit. Però més enllà de les declaracions oficials del PCE sobre les dimensions quantitatives de l'afiliació comunista (que poden legítimament posar-se en dubte), el que ens interessa ara és que a partir de la segona meitat dels anys 60 comença a aparèixer d'una manera més clara i més intensa la preocupació per la transformació del PCE en un "partit de masses" (16).

Es cert que aquesta concepció del que és i del que vol ser el PCE (i, en aquest terreny, el que es diu del PCE val també pel PSUC) no desplaça bruscament els enunciats de tipus més tradicional: així, l'informe sobre organització presentat al VIIIè. Congrés del PCE (1972) o l'article 1 dels Estatuts del PSUC --

aprovats pel seu III Congrés (1973) recullen expressions com "partit d'avant-guarda" (16) o "partit (...) guia" (17). Però aquestes expressions semblen jugar un paper més aviat simbòlic i poc a poc van veient-se desplaçades: en el "Manifiesto - Programa" del PCE, aprovat el 1975, el PCE es defineix com "partit revolucionari del proletariat, (que) reuneix els homes i/ dones d'avantguarda de la classe obrera, dels camperols treballadors i de les forces de la cultura" (18). És gairebé inútil insistir sobre la transcendència del canvi: l'avant-guarda són/ els homes i les dones, no el partit.

Aquesta expressió serà represa posteriorment, amb alguna ampliació, pel IV Congrés del PSUC (1977), que modificarà els seus Estatuts fent desaparèixer de l'article 1 la referència al "partit-guia" (19), i que aprovarà un Programa en el qual es proposa

"avençar amb decisió cap al partit de masses - de nou tipus amb formes orgàniques flexibles i amb la combinació de diversos nivells de militància (...)" (subratllat a l'original) (20).

El canvi no és només terminològic, sinó que condiciona modificacions substancials en molts i variats aspectes de la "cultura comunista". Entre ells, el que més ens interessa en aquest punt és la transformació de les organitzacions de base del PSUC. Des de la primavera del 1976, les cèl.lules, basades en el lloc de treball van donar pas, en el PSUC, a agrupacions, molt més àmplies numèricament (entorn dels 100 afiliats) i definides sobre bases territorials (21). La importància d'aquesta transformació és òbvia, i és significatiu el fet que la direcció del PSUC la considerava indispensable en el camí de la construcció d'un "partit de masses":

"(...) si no adoptem formes d'organització que es corresponguin amb l'etapa actual, amb el - caràcter de masses del Partit, fracassarem. Si volguéssim ficar en cèl.lules els 40.000 militants, solament aconseguiríem organitzar-hi els més disposats. Del que es tracta avui és de trobar formes que lliguin els més actius, els que/ estan disposats a tot, els qui s'organitzarien en cèl.lules, amb la gran massa de militants de recent ingrés, formes que ens uneixin també als nostres simpatitzants i als nostres electors"(22).

Ara bé, aquest text (o d'altres de similars que hom podria aportar) planteja el següent problema: ¿en quina mesura el PSUC (o el model de partit que es proposava esdevenir) és, o era, un - partit de tipus específic? La pregunta és pertinent, ja que la definició citada comporta dos elements diferents: partit de masses, com a concepte "sobreentès", que s'utilitza sense definir, i reconeixement i acceptació de la desigualtat entre els membres del partit. Perill, doncs, de confusió amb dos models de partit obrer existents i ben coneguts: el model del partit socialista de masses (on la "massivitat" del partit és la condició per a/ la pervivència d'un nucli dirigent auto-reproduït) i el model/ del "gran" partit comunista (en el qual l'instrument del centralisme democràtic té per funció reproduir, dins del partit d'avantguarda, l'esquema de la relació avantguarda-direcció/casse-base).

Crec que el projecte de partit que el PSUC estava dibuixant en el període de la seva legalització és, efectivament, diferent/ d'un i d'altre, i que aquesta originalitat pot, si no demostrar-se, sí al menys explicitar-se si tenim en consideració més detallada algunes de les dades teòriques i polítiques de la qüestió.

Pel que fa, en primer lloc, a les dades teòriques: la noció - partit de masses és una eina analítica útil només en el si -- d'un paradigma que contraposa partit de masses amb partit de/quadres. Debem a Duverger la generalització d'aquest paradigma, pero hom oblida sovint que Duverger n'utilitza un altre, / basant-se en la distinció elaborada per F. Tönnies, entre Ge-meinschaft i Gesellschaft, comunitat i societat. I aquest se- gon paradigma (que no coincideix amb el primer, malgrat les - aparences) permet el que l'anterior no permetia: distingir en tre diferents varietats de partits de masses.

Com hom recordarà, Duverger utilitza la distinció "comunitat"/ "societat" (23) per a designar dos tipus contraposats de rela- ció entre partit i membre individual, consistentes, respectiva- ment, en una relació basada en la "proximitat", afectiva i amb caràcters de "naturalitat" (partits "comunitat"), i en una re- lació basada en l'interès, voluntària i concebuda, per part -- dels afiliats, en forma instrumental (partits "societat"). Du- verger afegirà encara un tercer tipus el "Bund", o "Ordre" (en el sentit que la paraula té en expressions com "ordre religiós", "ordre de Malta", etc. (24). En els partits de tipus "Bund", la relació afiliat-partit no és una relació racional, instrumental, com l'adhesió, característiques dels partits de tipus "Gesells- chaft", sinó una relació que Duverger designa com compromís: - relació total, que comprèn la globalitat de la vida de l'indi- vidu, sense reserves ni límits. Com sintetitza Duverger, "l'ad- hesió és especialitzada; el compromís és totalitari".

Com es tradueixen, en el pla dels partits polítics concretament existents, aquests tres conceptes? Duverger oscil.la entre ---

atribuir a famílies polítiques senceres les característiques de cadascun d'aquests tipus de grups socials, i descobrir, en l'interior de cada partit, la proporció en què es donen aquestes tres actituds entre els seus membres (sent la més difosa - numèricament la que caracteritzarà el conjunt). D'altra banda, la vivència que els membres tenen del partit pot variar amb el temps: així, partits originàriament de tipus "societat" poden/esdevenir una realitat purament rutinària en un determinat sector social (Duverger proposa, com a exemple en aquest sentit, el cas del partit demòcrata en els estats del Sud d'USA); inversament, partits de tipus "ordre" poden, per una espècie d'entropia, relaxar-se i esdevenir partits de tipus "comunitari".

Amb aquestes reserves, Duverger proposa com a exemples de cadascuna d'aquelles categories, els següents:

- partits "Gesellschaft", o "societaris": partits liberals, conservadors i centristes.
- partits "Gemeinschaft", o "comunitaris": partits socialistes, partit demòcrata en el "Deep South" dels Estats Units, etc.
- partits "Bund", o "ordres": partits comunistes i feixistes - (per Duverger, "ordres" i totalitarisme s'identifiquen plenament, encara que posteriorment -i contradictòriament- parlara/d' "ordres comunitaris" i d' "ordres societaris").

Sota aquest prisma, l'anàlisi de Duverger convergeix amb els resultats dels treballs de Sigmund Neumann. En una obra publicada l'anys 1932 (25), Neumann havia distingit entre partits de representació i partits d'integració. Mentre els partits de representació s'adrecen als ciutadans en tant que persones individuals per a rebre'n el vot, els partits d'integració pretenen

transformar la realitat a partir d'ideologies "totals" i mitjançant la creació de medis homogenis, "en els quals les vides dels seus membres es veuen emmarcades per una xarxa d'activitats ideològicament connectades".

Si aquesta distinció s'apropa a l'adaptació feta per Duverger del paradigma "Gemeinschaft/Gesellschaft", Neumann afegirà posteriorment un tercer terme, que el portara a proposar una classificació tripartita que coincideix essencialment amb la de Duverger. En efecte, un quart de segle després del treball citat, Neumann distingirà dos tipus de partits d'integració (26): al costat dels partits d'integració democràtica, com els socialdemòcrates o les forces catòliques, Neumann parlarà de partits d'integració total, grup integrat pels partits feixistes i comunistes, partits permanentment organitzats i que agrupen sectors notables de l'electorat (directament o mitjançant organitzacions "colaterals"), a través d'una espessa xarxa de lligams organitzatius verticals.

El que ens interessa subratllar aquí és el fet que, per camins diferents, Duverger i Neumann arriben a elaborar criteris per a distingir entre diversos tipus de partits de masses, sigui a través de la distinció partits-ordre/partit-comunitat, sigui per la contraposició entre partits d'integració democràtica i partits d'integració total. I, encara que aquí no podem abordar aquesta problemàtica, aquestes dues distincions semblen apuntar en el fons a una mateixa dimensió, dimensió que no és fonamentalment ni està lligada a la noció de "totalitarisme", com a concepte que permet tractar unitàriament sistemes socials i polítics diferents, sinó que està constituïda per elements intrínsecs a la pròpia organització i funcionament dels partits, i